

MALAZGİRT SAVAŞININ KADERİNE ETKİ EDEN GELİŞME KAPSAMINDA İSTİHBARAT TEŞKİLATININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Sedat BİLİNİR

Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü,
sedatbilinir@hotmail.com

Orcid ID: 0000-0002-2327-9038

Makale Geliş Tarihi: 06.09.2019 **Makale Kabul Tarihi:** 07.10.2019

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Atıf: Bilinir, S. (2019). Malazgirt savaşının kaderine etki eden gelişme kapsamında istihbarat teşkilatının değerlendirilmesi. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16 (44), 1-13.

Öz

1071 Malazgirt Savaşının hemen öncesinde yaşanan gelişmelere yakından bakıldığı zaman savaşın kaderine olan etkisi daha net görülebilmektedir. Sultan Alp Arslan 1070 yılında Mısır Fatimî Halifeliği bünyesinde vezirlik yapmış olan Nasirü'd-devle'den aldığı bir davet üzerine Mısır'a sefer düzenleme kararı almıştı. Bu sefer ile Fatimi Halifeliğine son vermek ve Mısır'ı Büyük Selçuklu Devleti topraklarına katmak amaçlanmaktaydı. Ancak sefere çıkıldıktan sonra hiç hesapta olmayan gelişmeler birbirini izlemeye başladı. Bunlardan bir tanesi Sultan Alp Arslan'a direnecek gücü olmayan, küçük çapta kalelerin direniş göstermesi ve Sultana Alp Arslan'a zaman kaybettirmesiydi. Özellikle seferin tüm kaderine etki eden ve çalışmamızın da merkezinde yer alan Halep Mirdasî Emiri Mahmud b. Nasr'ın ilginç direnişiydi. İlginç olarak nitelendirmemizin sebebi, Mahmud'un Sultan Alp Arslan'a itaatini arz etmesi, adına hutbe okutması, değerli hediyeler göndermesi fakat tüm bunlara rağmen kaleden çıkıp huzuruna gitmemesiydi. Bu gelişme Mısır'ın ele geçirilmesi hedefini olumsuz etkilemiş olsa da Malazgirt savaşı için olumlu gelişmelere vesile olmuştu. Ayrıca bu konu çerçevesinde Sultan Alp Arslan'ın istihbarat hakkındaki uygulamaları ve fikirleri ele alınmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Malazgirt, Alp Arslan, Mahmud b. Nasr, Mirdasî, İstihbarat, Selçuklu Devleti, Romanos Diogenes.

EVALUATION OF THE INTELLIGENCE ORGANIZATION WITHIN THE SCOPE OF THE DEVELOPMENT AFFECTING THE FATE OF THE WAR OF MANZIKERT

Abstract

1071 The effects of the war on its fate can be seen more clearly when we look closely at the developments before the Battle of Manzikert. In 1070, Sultan Alp Arslan decided to organize an expedition to Egypt upon an invitation he received from Nasirü'd-devle, who had served as vizier within the Fatimid Caliphate of Egypt. The expedition was intended to end the Fatimid Caliphate and to include Egypt in the territory of the Great Seljuk State. However, after the expedition, developments that were not in the account started to follow each other. One of them was the resistance of the small castles that did not have the power to resist Sultan Alp Arslan and of the Sultan Alp Arslan lost time. It was the interesting resistance of Mahmud b Nasr, the Emir of Mirdasî, Aleppo, which especially affected the entire fate of the expedition and was at the center of our study. The reason why we call it interesting is that Mahmud is submitting his obedience to Sultan Alp Arslan, teaching sermons on behalf of him, sending valuable gifts, but he doesn't come out of the castle despite all this. Although this development had a negative impact on the Egyptian seizure, it caused positive developments for the Battle of Manzikert. In addition, the practices and ideas of Sultan Alp Arslan on intelligence were tried to be discussed within this scope.

Keywords: Manzikert, Alp Arslan, Mahmud b. Nasr, Mirdasî, intelligence, Seljuk State, Romanos Diogenes.

1. Giriş

1071 yılı, Orta Doğu'da üç büyük devletin çıkarlarının birbirleriyle kesiştiği bir yıl oldu. Bu devletler, Bizans İmparatorluğu, Büyük Selçuklu Devleti ve Fatimî Devleti idi. Bizans İmparatorluğu'nun, Büyük Selçuklu Devleti'ne karşı sefere çıktığı yıl olan 1071'de Büyük Selçuklu Devleti de Fatimî Devleti'ne karşı sefere çıkmıştı. İmparator IV. Romanos Diogenes devlet hazinesinin neredeyse tamamını kullanarak büyük bir ordu oluşturdu. Bu ordunun sayısı hakkında kaynaklarda farklı rakamlar verilse de ortalama 200 bin kişi olduğu tahmin edilmektedir. Büyük bir kısmı paralı askerlerden oluşturulan bu ordunun Bizans'a maliyeti oldukça yüksekti. Buna, sefer maliyetleri de eklendiğinde, olası bir mağlubiyetin Bizans'a ekonomik olarak büyük bir darbe vuracağı apaçık ortadaydı. Zaten Diogenes'in başa geçerken ki en büyük hedefi Türkleri Anadolu'dan tamamen çıkarmaktı (Vasiliev, 1943: I, s. 450). Bu amaç doğrultusunda her şeyi göze almıştı. Diğer taraftan Sultan Alp Arslan, Mısır Fatimî halifeliğinde yaşanan karışıklıklara dikkatini vermişti. Halife el-Mustansır döneminde devlet hazinesinin zayıflaması ve yaşanan otorite boşluğu sebebiyle, valiler, komutanlar ve vezaret makamındaki emirler arasında mücadeleler yaşanmaya başlanmıştı. Bunlardan Nâsirü'd-devle, Fatimî Devleti için tehdit durumunda bulunan Sudanlıları bertaraf ettikten sonra karşısında ciddi bir güç kalmayınca gözünü halifelığe dikti (Sevim, 2000: s. 56). Bu maksatla Fatimî Devleti ile husumeti olan

Malazgirt Savaşının Kaderine Etki Eden Gelişme Kapsamında İstihbarat Teşkilatının Değerlendirilmesi

Sultan Alp Arslan'dan yardım istemeye karar verdi. Görüldüğü üzere yaşanan gelişmeler bu 3 büyük devleti 1071 yılında farkında olmadan kaderlerine doğru çekmeye başlamıştı.

2. Sultan Alp Arslan'ın Mısır Seferi (1070-71)

Nâsirü'd-devle'nin Halife el-Mustansır'a karşı başlatmış olduğu mücadelede en büyük umudu Sultan Alp Arslan'dı. Bu bağlamda Sultan Alp Arslan'a Buharalı bir elçi olan Ebû Câfer Muhammed'i gönderdi. Elçi aracılığıyla kendisine, Fatimî halifeliğine son vermesi karşılığında ülkeyi kendisine bırakacağını, Fatimî Halifesi adına okutulan hutbenin kaldırıp, Abbâsî halifesi adına okutulacağını vaat etmişti (İbnü'l Adîm, 2014: s. 22; Abdülmevlâ, s. 176). Sultan Alp Arslan ise Fatimî Devleti içerisinde yaşanan bu kargaşa ortamından faydalanmak istedi ve Mısır'ı Büyük Selçuklu Devleti sınırlarına dâhil etmek için bu çağrıya olumlu karşılık verdi. Böylelikle sefer hazırlıklarını hızlı bir şekilde tamamlayan Sultan Alp Arslan Mısır'a doğru harekete geçti. Sefer güzergâhı; Azerbaycan, Anadolu, Suriye ve Mısır şeklinde belirlendi (Ersan-Alican, 2017: s. 61, 62). Sultan Alp Arslan'ın buradaki amacı hâkimiyeti altına aldığı kalelerden akıncı güçlerini toplayıp yol boyunca ordu sayısının daha fazla artmasını sağlamaktı. Bu amaçla Azerbaycan üzerinden Anadolu'ya giren Sultan Alp Arslan, Van gölünün kuzeyinden Malazgirt Kalesi'ne doğru yol aldı. Malazgirt Kalesi daha önce amcası Tuğrul Bey tarafından iki defa kuşatılmış fakat ele geçirilememişti. Bu dönemde Malazgirt Kalesi Bizans'ın elindeydi ve kaleye yeterli takviye yapılmadığı için Sultan Alp Arslan tarafından ele geçirilmesi zor olmadı. Ardından Erciş Kalesi feth edildi. Buradan Mervanoğullarının elinde bulunan Diyarbakır üzerine yöneldi. Diyarbakır Mervani Emiri Nasr, Sultan Alp Arslan'a karşı mücadele etme taraftarı değildi ve huzuruna çıkarak itaatini arz etti. Sultan Alp Arslan daha sonra bölgede Bizans'ın elinde bulunan Ergani, Siverek gibi kaleleri ele geçirip Urfa önlerine geldi (Merçil-Sevim, 1995: s. 58). Urfa'yı Mart 1071¹ yılında kuşatma altına alan Sultan Alp Arslan burada direnişle karşılaştı. Kale Bulgar Alusianus'un oğlu dük Vasil tarafından korunuyordu (Sevim, 2000: s. 57). Sultan Alp Arslan, 50 günlük kuşatmanın ardından kaleyi ele geçiremeyince zaman kaybetmemek adına kuşatmayı, 50 bin dinar fidye karşılığında kaldırmaya karar verdi (Abû'l-Farac, 1999: I, s. 320; Ahmed b. Mahmud, 2011: s. 92).

2.1. Mirdâsî Emiri Mahmud b. Mirdâs'ın Direnişi

Sultan Alp Arslan, sefer boyunca şu şekilde bir politika izledi; Yolu üzerindeki kale emirlerine önceden haber göndererek huzuruna gelip itaatlerini arz etmelerini istiyordu. Bunu yapmayan emirlerin kalelerini ise oraya vardığında kuşatma altına alıyordu. Urfa önlerindeyken de Halep emiri Mahmud b. Mirdâs'a elçi göndererek huzuruna gelmesini istedi (Abdülmevlâ, 1985: s.158-159). Bu çağrı Mahmud

---

¹ Urfa kuşatmasının tarihi kaynaklara göre değişiklik arz etmektedir. Örneğin Ahmed b. Mahmud bu tarihi Aralık 1070 olarak vermektedir. Bkz. Ahmed b. Mahmud, *Selçuknâme*, Haz. Erdoğan Merçil, Bilge Kültür Sanat Yayınevi, İstanbul 2011, s. 91.

Sedat BİLİNİR

tarafından olumlu karşılansa da Mahmud, Halep Kalesi'nden çıkıp Sultan Alp Arslan'ın huzuruna gitmedi.

Mahmud b. Mirdâs'ın direnişi aslında çok farklıydı. Çünkü hem Sultan Alp Arslan'a itaatini arz ediyor hem de huzuruna gitmiyordu. Hatta elçi vasıtasıyla değerli hediyeler ve para göndermesi, Sultan Alp Arslan'ın da kafasının karışmasına neden oldu. Mahmud esasen Sultan Alp Arslan'ın huzuruna gittiğinde öldürülmekten korkuyordu. Ancak Alp Arslan bunu da düşünmüş olmalı ki, Mahmud'a elçisi aracılığı ile; "... Katıma gelen Şerefü'd-devle Müslim, İbn Mervan, İbn Vessab, İbn Mezyed, Türk ve Deylemlî emirlere gösterdiğim lütuf ve yaptığım ihsanları çok iyi bilirsin" (Ahmed b. Mahmud, 2011: s. 93-95; Sevim, 2000: s. 57), diyerek korkusunun yersiz olduğunu anlatmaya çalıştı. Mahmud bu mesajdan sonra yine Sultan Alp Arslan'ın huzuruna gitmedi. Fakat bu defa oğlunu rehin olarak kendisine gönderdi. Bu gelişme Sultan Alp Arslan'ı yumuşatmak şöyle dursun daha fazla sinirlendirdi. Böylelikle Halep üzerine harekete geçen Selçuklu ordusu Fırat'ı geçerek Mercüdübâk ve Azaz üzerinden Esarib bölgesine gelip Funeydik'te karargâh kurdu. Buradan yeniden Mahmud b. Mirdâs'a elçi göndererek derhal huzuruna gelip itaatini arz etmesini istedi (İbnü'l Adîm, 2014: s. 23). Ancak Mahmud bu çağrıya da olumlu karşılık vermedi.

2.2. Halep Kuşatması

Sultan Alp Arslan Mahmud'un bu itaatsizliğine kızarak bölgedeki Kilabî kabilesine mensup ailelerin çöllere sürülmesini istedi. Bu aşamada Alp Arslan ile Mahmud arasındaki yazışmalar güvenilir bir komutan olan Tırâdüzzeynebî aracılığıyla yapılmaktaydı (İbnü'l Adîm, 2014: s. 23). Tırâdüzzeynebî, Mahmud'tan aldığı af mektubunu Sultan Alp Arslan'a iletirse de kabul görmedi. Alp Arslan henüz daha Halep'ten çok uzaklardayken huzuruna gelmediğini ifade ederek öfkesini dile getirdi ve bu saatten sonra huzuruna çıkmadığı takdirde hiçbir şekilde affedilmeyeceğini de özellikle belirtti. Ayrıca Alp Arslan'ı kızdıran bir diğer husus da Mahmud'un kaleyi savunmak için hazırlıklar yapmasıydı. Mahmud b. Mirdas tutumu Alp Arslan'ın iyice canını sıkmaya başlamıştı. Mahmud bunun üzerine elçi aracılığıyla Sultan Alp Arslan adına hutbe okuttuğunun hatırlatmasını istedi. Gerçekten de Mahmud, Alp Arslan'nın bölgeye geldiğini haber aldığı anda ilk iş olarak Fatimî Halifesi el-Mustansır adına okuttuğu hutbeyi kaldırıp Abbasî Halifesi el-Kaim biemrillah adına okutmaya başlamış ve hutbelerde Sultan Alp Arslan da geçmeye başlamıştı (İbn Kesir, 1995: XII, s. 219; İbnü'l Esir, 1989: X, s. 70; Azîmî, 2006: s. 22). Ama bu gelişme de Sultan Alp Arslan'ın sinirlerinin yatışmasına yetmedi; "Onun böyle bize karşı isyan ile itaatten ayrılması karşısında, adımıza hutbe okutup hil'atimizi giymesi ne ifade eder?" (Sevim, 2000: s. 59), diyerek hutbe okutmasının da bir öneminin kalmadığını açıkça belirtmiş oldu. Artık iki taraf arasında elçilik yapan ve Mahmud'u ikna çalışmalarına başlayan kişi Sultan Alp Arslan'nın veziri Nizamülmülk'tü. Fakat Nizamülmülk de Mahmud'un fikrini değiştirmeyi başaramadı. Mahmud yaşanan onca hadiseden sonra kesinlikle affedilmeyeceğini düşündüğü için ciddi bir şekilde kale savunması hazırlıklarına başladı ve surların üzerlerine de mancınıklar yerleştirdi.

Malazgirt Savaşının Kaderine Etki Eden Gelişme Kapsamında İstihbarat Teşkilatının Değerlendirilmesi

Mahmud'un bu tavırları Sultan Alp Arslan'ın iki aydan daha fazla zaman kaybetmesine sebep oldu. Böylelikle Alp Arslan, Nisan 1071 tarihinde Halep Kalesi önlerine gelerek kaleyi tamamen kuşatma altına aldı (İbn Fazlan, 2016: s. 226; Honigmann, 1970: s. 120). Özellikle belirtmemiz gereken bir husus da şudur; Sultan Alp Arslan esasen Halep Kalesi'ni kolaylıkla ele geçirecek askeri güce ve silahlara sahipti. Fakat O, kalenin silahsız bir şekilde alınmasını istiyordu. Çünkü Halep uzun yıllar Bizans İmparatorluğu'nun karşısında Müslümanlar adına savunma kalesi durumundaydı. Bizans saldırıları sürekli Halep'te durduruluyordu. Ayrıca Bizans hudutlarına yapılacak akınların çıkış noktası da Halep Kalesi'ydi. Bu kadim kentin yıllarca oynadığı rol ve stratejik önemi, Alp Arslan'ın Halep kale surlarına ve kale sakinlerine zarar gelmemesi yönünde düşüncelere sahip olmasına sebebiyet veriyordu. Zaten hâlihazırda Bizans tehlikesi de devam etmekteydi. Bizans orduları bu yıllarda sürekli bölgeye seferler düzenliyordu. Tüm bu gelişmeler Sultan Alp Arslan'ın zaman kaybetmesine neden olan etkenlerdi. Zaten bunu kendisi de; *"Savunmasız kalıp Bizans'ın eline düşmemesi için, bu uç kentini fethetmekten korkarım"* (İbnü'l Adîm, 2014: s. 24; Sevim, 2000: s. 59) cümleleriyle açıkça ifade etmiştir. Ancak bu iyi niyetini suiistimal eden Mahmud, Alp Arslan'a saldırıya geçmekten başka bir seçenek bırakmamıştı. Böylelikle mancınıklara atış emri veren Sultan Alp Arslan, kalenin en sağlam burcu olan Ganem adlı burcu mancınıklarla dövmeye başladı. Fakat bu atışlar aslında korkutma amaçlıydı. Alp Arslan, Mahmud'un teslim olması için onu korkutmaya çalışıyor, burçlara zarar vermek istemiyordu. Fakat bu da Halep askerleri tarafından alay konusu oldu. Bu atışlar ile burca hiç zarar gelmediğini gören askerler burca atlas kumaş serdiler. Alp Arslan bunun ne anlama geldiğini sorduğunda, içerdekilerin gürültüden başlarının ağrıdığını, gürültü çıkmasını diye atlas bez parçası serdiklerini söylediler (İbnü'l Adîm, 2014: s. 25). Bu cevabı alan Sultan Alp Arslan adeta çılgına döndü. Hatta bahsedildiği kadarıyla bir gece öfkeden; *"Şu bedeviye getirin de boynunu vurayım"* (Sevim, 1971: s. 51; Usta, 2018: s. 56) dediği ancak başta Nizamülmülk olmak üzere etrafındaki herkesin Sultan Alp Arslan'ı zorla sakinleştirdiğinden bahsedilmektedir. Sultan Alp Arslan'ın vermiş olduğu sözün tutmaması bölgede kendisi hakkında sahip olunan izlenimi kötü etkileyebilirdi.

Bu sırada, Halep önlerinde bu hadiseler yaşanırken Sultan Alp Arslan'ın istihbarat² teşkilatını kaldırmasından dolayı haberini alamadığı bir takım ciddi gelişmeler yaşanmaktaydı. Bizans İmparatoru Romanos Diogenes yaklaşık 200 bin kişiden oluşan ordusuyla Doğu Anadolu bölgesine yetişmek üzereydi. Bu sırada Sultan Alp Arslan'ın Halep önlerinde hiçbir şeyden habersiz kuşatmayı ağırda alarak devam ettirmesi bu gelişmelerden hiçbir şekilde haberi olmadığını göstermektedir.

---

² İstihbarat kelime anlamı, açıklamaları ve Selçuklu Devleti'ndeki uygulamaları hakkında detaylı bilgi için bkz. Mehmet Şimşir, Nizamülmülk'ün Siyasetnamzesi ve İstihbarata Yönelik İlke ve Yöntemleri, *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmaları Dergisi*, C.17, Sayı: 28, Karaman 2015, s. 73.

Sedat BİLİNİR

Alp Arslan aylarca süren kuşatma ve iyi niyetinin bir sonuç vermediğini görünce tüm gücüyle saldırı emri verdi. Böylelikle topyekûn harekete geçen Selçuklu ordusu bir gün içerisinde surlarda delikler açıp içeri askerlerin az da olsa girmelerini sağladı. Kaynaklarda kalenin ele geçirilişi ile ilgili olarak genellikle ortak bir cümle kullanılmaktadır; Alp Arslan'ın aylarca kuşattığı Halep'te sadece bir gün savaştığı onda da kalenin düştüğü ifade edilmektedir. Gerçekten de öyle olmuştu. Kalenin düşmek üzere olduğunu gören Mahmud hemen Sultan Alp Arslan'a elçi göndererek teslim olacağını ve huzuruna geleceğini ilettili. Bu haberi alan Alp Arslan saldırıyı durdurdu ve Mahmud'u beklemeye başladı. Mahmud tek başına Sultan Alp Arslan'ın huzuruna gitmekten korktuğu için yanına annesi Vessab kızı Ulviye'yi de alarak (Halep bölgesinde kendisine Seyyide denilmekteydi) Sultan Alp Arslan'ın huzuruna gitmek için kaleden çıktı (Azîmî, 2006: s. 22). Mahmud ayrıca gözüne hoş görünmek için kıyafetlerini değiştirerek Oğuz Türklerinin kıyafetlerini de giymişti (Kafesoğlu, 1989: II, s. 528). Böylelikle anne-oğul el ele Sultan Alp Arslan'ın huzuruna geldiler. Mahmud yer öpe öpe Sultan Alp Arslan'ın katına çıktı, itaatini arz edip affını istedi. Annesi Seyyide oğlu Mahmud'un elinden tutup Sultan Alp Arslan'ın önüne attı ve " *al işte oğlum ona istediğini yap*" (Sıbt İbnü'l Cevzî, 2011: s. 168; İbnü'l Adîm, 1989: s. 19; İbnü'l Esir, 1989: X, s. 71) dedi. Sultan Alp Arslan annesine dönerek; " *Seyyide sen misin ?*" diye sordu (İbnü'l Adîm, 2014: s. 25). Annesi de; " *Evet ben halkımın seyyidesiyim*" diyerek cevap verdi (Ahmed b. Mahmud, 2011: s. 96). Seyyide belli ki bölgede ün salmış sözü geçen bir insan ki ünü Sultan Alp Arslan'ın kulağına kadar gitmişti. Sultan Alp Arslan Seyyide'nin konuşmasını ve hareketlerini çok beğenmiş, oğlundan daha mert ve cesur bulmuş bu sebeple annesinin hatırına oğlu Mahmud'u affettiğini söylemiştir. Mahmud'u da ertesi gün kendisi hakkında vereceği kararı açıklamak üzere gönderip ertesi gün yeniden çağırdı. Bir gün sonra Mahmud tek başına Sultan Alp Arslan'ın huzuruna geldi. Sultan Alp Arslan, Mahmud'a huzuruna gelmemesinin asıl sebebinin ne olduğunu sorduğunda Mahmud; " *Vallahi senden korkutulduğum için gelmedim*" (Sıbt İbnü'l Cevzî, 2011: s. 168; Ahmed b. Mahmud, 2011: s. 93-96) cevabını vererek aslında aklına başkalarının girdiğini onların yüzünden bu kararı aldığını anlatmaya çalıştı. Sultan Alp Arslan daha sonra kendisini affettiğini bildirdikten sonra onu Büyük Selçuklu Devleti adına Halep'i yönetmesi için Halep emiri olarak orada bırakma kararı aldı. Bölgede Selçuklu Devleti adına fetihlerde bulunacak vergisini ödeyecek³ ve gerektiğinde asker gönderecekti. Mahmud bu emri kabul ederek Halep'e geri döndü. Sultan Alp Arslan Halep'te yağma yapılmamasını, kimsenin canına, malına, namusuna dokunulmamasını emretti (İbnü'l Adîm, 2014: s. 24). Böylelikle aylar süren kuşatmanın ardından Halep, hiçbir zulüm ve kargaşa yaşanmadan Selçuklu hâkimiyetine girmiş oldu.

---

³ Halep bölgesinin geliri bu dönemde yaklaşık olarak 600 bin dinardı ve çok büyük pazarlara sahipti. Neredeyse her ülkeden tüccarın gelip alış-veriş yaptığı zengin bir şehirdi Bkz. Suhayl Zakkar, *The Emirate of Aleppo (1004-1094)* Prefaced by Bernard Lewis, Published Dar al-Amanah, Beirut 1971, s. 138-141; Muhammed Ahmed Abdülmevlâ, *Benu Mirdasî'l-Kilabîyyun fi Haleb ve Şimalî'ş-Şam*, Dârü'l Mâ'rifeti'l Câmîyye, İskenderiye 1985, s. 153.

*Malazgirt Savaşının Kaderine Etki Eden Gelişme Kapsamında İstihbarat
Teşkilatının Değerlendirilmesi*

3. İmparator Romanos Diogenes'in Sultan Alp Arslan'a Gönderdiği Elçi

Sultan Alp Arslan Halep sorununu çözdükten sonra Mısır üzerine yola koyulmak için hazırlıklara başladığı esnada Bizans İmparatorundan bir elçi geldi. Elçi, İmparatorun Erzurum üzerinden Ahlat'a varmak üzere olduğunu ve Sultan Alp Arslan'ın Malazgirt, Erciş, Ahlat ve Menbiç bölgelerinden çekilmesini, aksi takdirde ordusuyla saldırıya geçeceğini bildirdi (Mîrhând, 2018: s. 90, 91; Sıbt İbnü'l Cevzî, 2011: s. 168; Müneccimbaşı, 2017: s. 77; Ahmed b. Mahmud, 2011: s. 99; Kafesoğlu, 1989: II, s. 528). Alp Arslan İmparatorun bu mesajına oldukça öfkelenmiş ve derhal Bizans ordusunu durdurmak için Mısır seferinden vazgeçip Doğu Anadolu'ya gitme kararı aldı (İbnü'l Verdi, 2017: s. 36). Sultan Alp Arslan geri dönüş yolunda hızının kesilmemesi ve Suriye bölgesindeki fetihlerin aksamaması adına askerlerinin bir bölümünü Halep bölgesinde bırakıp (el-Hüseynî, 1999: s. 32; Sevim, 1971: s. 52; Özgüdenli, 2013: s. 151) doğrudan geri döndü. Bu esnada Nizamülmülk'ün de mahiyetiyle birlikte Tebriz'e gitmesini istedi (Reşîdü'd-dîn Fazlullah, 2011: s. 111). Kaynaklarda bahsedildiği kadarıyla geri dönüş esnasında kendisine yetişemeyen askerler ordudan kopmuştu. Hatta Sultan Alp Arslan'ın Fırat Nehri'ni geçerken kafilende bulunan pek çok at, deve ve yük taşıyan katırların telef olduğu söylenilmektedir (Urfalı Mateos, 2000: s. 141, 142; Abû'l-Farac, 1999: I, s. 320). Sultan Alp Arslan'ın sadece Selçuklu Devleti için değil İslâm devletlerinin de savunması için çok hızlı hareket etmesi gerekiyordu (Turan, 2012: s. 127). Görüldüğü gibi yaşanan olayları tahlil ettiğimizde istihbaratın olmaması Sultan Alp Arslan'ın kalabalık Bizans ordusunun Anadolu içlerinde harekete geçmesini ancak Bizanslı bir elçi aracılığıyla öğrenebilmesine sebebiyet verdi. Aslında burada ilginç bir olay daha söz konusu; Sultan Alp Arslan için zamanlamanın çok önemli olduğu düşünüldüğünde, Mahmud b. Mirdâs'ın Sultan Alp Arslan'a zaman kaybettirmesi olumsuz gibi görünse de Mısır'a gidişini geciktirmiş, bu ise Doğu Anadolu'ya giren Bizans'a hızlı bir şekilde müdahale edilmesine imkân sağlamıştı.

Kaynakların bildirdiğine göre, Sultan Alp Arslan beraberinde yalnızca 13-15 bin civarında kişiyle bölgeye yetişmiş fakat kendisine çevre illerden dâhil olan askerlerle birlikte bu sayı 50-60 bin civarına çıkmıştır (Kazvînî, 2015: s. 35; İbnü'l Adîm, 2014: s. 26). Görüldüğü gibi Sultan Alp Arslan bölge kaderine doğrudan etki yapacak olan bu büyük savaşa hazırlıksız yakalanmıştı. Sultan Alp Arslan'ın büyük bir telaş gösterdiği bu haberi Bizanslı bir elçiden alması istihbaratın önemini bir kez daha yakından göstermiş oldu (Turan, 2011: s. 53-55). Hatta bu konuda veziri Nizamülmülk'ün de rahatsızlık duyduğunu Siyasetnâme adlı eserinde yazmış olduğu şu cümlelerinden anlıyoruz; *"Uzak-yakın ordu ve halkın durumunu arayıp sormak az-çok olup biteni bilmek padişahın görevidir. Yapmazsa gaflet olur, tembellik olur, zulme hamleder"* (Nizamülmülk, 2010: s. 84). Ayrıca bu teşkilatın nasıl işlemesi gerektiğini ve neticesinde nasıl bir faydası olduğunu da şu şekilde belirtmiştir; *"Onlar başka bir kimse tarafından değil doğrudan doğruya padişah tarafından tayin edilmelidir. Onların bildiklerini sadece padişah bilmelidir. Padişahların belli başlı birkaç yola ulaklar koymaları, aylıklarını ve tahsilatlarını tayin etmeleri lazımdır. Çünkü böyle*

Sedat BİLİNİR

olunca, 50 fersahlık yerden olan her haber gece gündüz yetişir. Ulakların işlerinden kalmamaları için geçmişteki adet gereğince onlara yardım eden naipleri vardır. Padişahlar bu cihetten endişe etmezler. Bütün ömürleri boyunca padişahlık işleri düzgün olur” (Nizamülmülk, 2010: s. 85, 113). Gerçekten de bu denli önemli bir teşkilatın (Berid)⁴ kaldırmış olması Selçuklu Devleti için ciddi bir tehlike arz etmekteydi.

Sultan Alp Arslan’a neden Sahibü’l haberiniz (İstihbarat Teşkilatı) yok diye sorulduğunda şu cevabı vermiştir; “Bir sahibü’l haber tayin ettiğimde bana gönül veren hatırı sayılır birisi ona olan muhabbetim ve itimadımdan ötürü haberciye rüşvet vermekten kaçınır ve o da dostumuza saygı göstermez. Diğer taraftan hasımlarım ve rakiplerim onunla yakınlık kurup, ihsanda bulunurlar. Hal böyle olunca ister istemez sahibü’l haber kulaklarımıza daima ahbaplarımızdan yalan yanlış, düşmanlarımızdan da iyi haber fısıldar. Güzel ve yalan haber tıpkı bir ok gibidir. Bu oklardan biri hedefi bulunduğu gönlümüz günbegün dostlara karşı soğuduğu için onları çevremizden uzaklaştırırken hasımlarımızı kendimize daha da yakınlaştırırız. Sonra bir bakarsın kısa bir zamanda başımıza düşman kesilen dostların yerine düşmanlar çöreklenir. Daha sonrasında da mülkümüzde tafisi imkânsız hasarlar meydana gelir” (Usta, 2018: s. 66) demiştir. Peki, Sultan Alp Arslan hiç mi istihbarat kullanmamıştır? Bu sorunun cevabını yaşanan olaylara baktığımızda bir kez değil pek çok kez kullandığını görmekteyiz⁵. Ancak Berid teşkilatına son vermiş olması yine de Selçuklu Devleti için çok tehlikeli bir durumdu. Hatta bu sayede Bâtını hareketinin ülke içerisinde daha kolay ve daha hızlı yayıldığı söylenilmektedir (Harekât, 1992: V, s. 499-501).

Savaş stratejileri hakkında akla ilk gelen eserlerden bir tanesi olan; Sun-Tzu’nun Savaş Sanatı, adlı eserinde bu konuya ciddi bir şekilde değinilmiştir. Sun-Tzu bu konuyu maddeler halinde anlatmıştır. Biz konumuzla ilgili olan 4, 5, 6, 7, 14 ve 18. Maddelere değineceğiz. 4. Maddede; Bilge hükümdarla iyi bir komutanın normal askerlere oranla kolaylıkla savaş kazanıp, zafere ulaşabilme şartını istihbarata bağlamıştır. 5. Maddede ise; “Bu istihbarat ruh çağırma gelmez tecrübe ya da hesaplama ile da üretilmez” diyerek istihbarat kullanmayan hükümdarları eleştirmiştir. 6. ve 7. Maddelerde düşmanın durumunun ancak başka insanlardan öğrenilebileceğini söyleyerek içlerinden olmayan kişilerin casus olarak kullanılması gerektiğini vurgulamış ayrıca 7. Madde de bu casusları 5 e ayırarak teker teker açıklamıştır. 14. ve 18. Maddelerde de casusları diğer askeri birimlerle kıyaslayarak şunları söylemiştir; “Ordu içinde en yakın takipte tutulacak kişiler casuslardır. Başka hiçbir birim casuslar kadar ödüle layık değildir. Yeryüzündeki başka hiçbir meslek casusluk kadar gizliliğe sahip değildir. Uyanık ol! Her iş için casus kullan” (Sun-Tzu, 2008: s. 83, 84). Savaş tarihi boyunca var olan bir sistemin kaldırılmasının Sultan Alp

⁴ Selçuklu Devleti’nde uygulanan Berid teşkilatı hakkında detaylı bilgi için bkz. İbrahim Harekât, “Berid”, *DİA*, C.5, 1992, s. 498-501.

⁵ Sultan Alp Arslan’ın istihbaratı kullandığı olaylar hakkında detaylı bilgi için bkz. Yavuz Delibalta, *Selçuklularda İstihbarat Faaliyetleri*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2016, s. 29-33.

Malazgirt Savaşının Kaderine Etki Eden Gelişme Kapsamında İstihbarat Teşkilatının Değerlendirilmesi

Arslan tarafından haklı sebepleri olabilir fakat bu durum büyük bir tehlikeyi de beraberinde getirmekteydi.

4. Sonuç ve Değerlendirme

1071 Malazgirt Zaferinin hemen öncesinde yaşanan gelişmelere daha yakından bakıldığı zaman, gerçekleşen savaşın kaderine etki ettiği rahatlıkla görülebilmektedir. Olayların yaşandığı 1071 yılında Sultan Alp Arslan'ın tek bir hedefi vardı o da Mısır Fatımî Halifeliğine son vermek ve Mısır'ı Büyük Selçuklu topraklarına katabilmektir. Burada iç içe girmiş iki konu bulunmaktadır. Birincisi, Sultan Alp Arslan'ın ülkedeki istihbarat ağını kaldırması ve bu sebeple Bizans ordusunun bölgeye gelişinden haberdar olamayışı, ikincisi ise Halep Mirdâsi Emiri Mahmud b. Nasr'ın Sultan Alp Arslan'ı farkında olmadan oyalayarak, Bizans ordusunun karşısına çıkmada yetecek zamanı sağlamış olmasıydı. Halep kısa zamanda teslim olsaydı, Sultan Alp Arslan, Bizans ordusu Malazgirt'e geldiğinde, kendisi de Kahire önlerinde olacaktı, çünkü Bizans ordusunun böyle bir sefer düzenlediğinden haberi yoktu. Ayrıca ülke içerisinde nifak tohumları atan Bâtını faaliyetlerinin de zamanında büyümeden fark edilip yok edilememesi yine istihbaratın yetersiz olmasıyla ilgiliydi. Yaşanan bu gelişmeler o dönemden fark edilmiş olmalı ki Sultan Alp Arslan'dan hemen sonra oğlu Melikşah istihbarat teşkilatını yeniden kurmuş ve başa geçen bütün Sultanlar bu teşkilatın sağlıklı çalışabilmesi için gerekli özeni göstermişlerdi.

Özellikle görülmesi gereken çok önemli bir hususta şudur ki; Sanıldığı kadar aksine Sultan Alp Arslan Malazgirt meydan savaşına haftalarca ordu toplayarak, hazırlıklar yaparak, stratejiler belirleyerek gelmemiştir. Tamamen hazırlıksız yakalanmış, hatta başka bir sefer sırasında savaşın yapılacağı yerden uzak, ordu düzeni ve disiplininden kopuk bir haldeydi. Tüm bunlara, geri dönüş yolunda kaybettiği askerler, erzaklar ve yük hayvanları da eklenince durum daha vahim bir hal almaktaydı. Ayrıca Bizans ordusunda tam teçhizatlı savaşa hazır 200 bin civarı asker varken Sultan Alp Arslan'ın ordusu ortalama 50 bin civarındaydı. Tabî ordunun sayısı az da olsa içerisinde seçkin ve çok tecrübeli komutanlarında yer aldığını belirtmemiz gerekmektedir. Neticede tüm bu olumsuzluklara rağmen savaşı Sultan Alp Arslan kazanmış ve bu savaşla birlikte Anadolu'nun kapıları Türklere açılmış oldu.

Kaynakça

Abdülmevlâ M. A. (1985). *Benu Mirdasi'l-Kilabîyyun fi Haleb ve Şimali's-Şam*. İskenderiye: Dârü'l Mâ'rifeti'l Câmîyye.

Abû'l-Farac. (1999). *Abû'l-Farac Tarihi (Bar Hebraeus)*. (Cilt 1). Ömer Rıza Doğrul (Çev.) 3. Baskı. Ankara: TTK.

Ahmed b. Mahmud. (2011). *Selçuknâme*. (Erdoğan Merçil, Haz.). İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınevi.

Azîmî. (2006). *Azîmî Tarihi*. Ali Sevim (Çev.). 2. Baskı. Ankara: TTK.

Sedat BİLİNİR

Delibalta Y. (2016). *Selçuklularda İstihbarat Faaliyetleri*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.

El-Hüseynî. (1999). *Ahbârü'd-devleti's-Selçukiyye*. Necati Lügal (Çev.). 2.Baskı. Ankara: TTK.

Ersan M. ve Alican M. (2017). *Selçukluları Yeniden Keşfetmek*. 3.Baskı. İstanbul: Timaş Yayınları.

Harekât İ. (1992). *Berid. DîA*. (Cilt. V, ss.498-501).

Honigman E. (1970). *Bizans Devleti'nin Doğu Sınırı*. Fikret Işıltan (Çev.). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

İbn Fazlan. (2016). *Seyahatnâme*. Ramazan Şeşen (Trc.). İstanbul: Bedir Yayınevi.

İbn Kesîr. (1995). *el-Bidâye ve'n-Nihâye*. (Cilt. XII). Mehmet Keskin (Çev.) İstanbul: Çağrı Yayınları.

İbnü'l Adîm. (1989). *Bugyetü't-taleb fi târihi Haleb*. Ali Sevim (Çev.). Ankara: TTK.

İbnü'l Adîm. (2014). *Zübdetü'l Haleb min Tarihi Haleb*. Ali Sevim (Çev.). Ankara: TTK.

İbnü'l Verdi. (2017). *Tetimmetü'l-Muhtasar fi Ahbari'l-Beşer*. (Mustafa Alican, Trc.). 2. Baskı. İstanbul: Kronik Yayınevi.

İbnü'l-Esir. (1989). *el-Kâmil fi't-tarih*. (Cilt. X). Abdülkerim Özyayın (Çev.). İstanbul: Bahar Yayınları.

Kafesoğlu İ. (1989). *Alp Arslan. DîA*. (Cilt. II, ss. 526-530).

Kazvîni H. M. (2015). *Târîh-i Güzîde*. Erkan Göksu (Ed.). İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları.

Merçil E. ve Sevim A. (1995). *Selçuklu Devletleri Tarihi*. Ankara: TTK.

Mîrhând. (2018). *Ravzatu's-Safâ*. Erkan Göksu (Trc.). 2.Baskı. Ankara: TTK.

Müneccimbaşı. (2017). *Câmiu'd-düvel*. (Ali Öngül, Haz.). İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Nizamülmülk. (2010). *Siyasetnâme*. (Sadık Yalsızuçanlar, Haz.). İstanbul: Antik Dünya Klasikleri.

Özgüdenli O. (2013). *Selçuklular I*. İstanbul: İsam Yayınları.

Reşîdü'd-dîn Fazlullah. (2011). *Cami'ü't-Tevârih*. Erkan Göksu (Çev.). 2. Baskı. İstanbul: Selenge Yayınevi.

Sevim A. (1971). *Malazgirt Meydan Savaşı*. Ankara: TTK.

Sevim A. (2000). *Suriye ve Filistin Selçukluları Tarihi*. Ankara: TTK.

Sibt İbnü'l Cevzi. (2011). *Mir'âtü'z-Zamân fi Târihi'l-Âyân*. Ali Sevim (Çev.). Ankara: TTK.

*Malazgirt Savaşının Kaderine Etki Eden Gelişme Kapsamında İstihbarat
Teşkilatının Değerlendirilmesi*

Sun-Tzu. (2008). *Savaş Sanatı*. Adil Demir (Çev.). 3. Baskı. İstanbul: Kastaş Yayınları.

Şimşir M. (2015). Nizamülmülk'ün Siyasetnamesi ve İstihbarata Yönelik İlke ve Yöntemleri. Karaman: *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*. 17 (28), 68-79.

Turan O. (2011). *Selçuklular Zamanında Türkiye*. (11. Baskı). İstanbul: Ötüken Yayınları.

Turan R. (2012). Malazgirt'te Bir Medeniyet Savaşı ve Türkiye Devleti'nin Doğuşu. Refik Turan (Edt.). *Selçuklu Tarihi El Kitabı içinde*. (ss. 127-134). Ankara: Grafiker Yayınları.

Urfalı Mateos. (2000). *Urfalı Mateos Vekayi-nâmesi ve Papaz Grigor'un Zeyli*. Hrant D. Andreasyan (Çev.). (3.Baskı). Ankara: TTK.

Usta A. (2018). *Doğunun ve Batının Hâkimleri Selçuklular*. İstanbul: Yeditepe Yayınları.

Vasiliev A. A. (1943). *Bizans İmparatorluğu Tarihi*. Arif Müfid Mansel (Çev.). (Cilt. I). Ankara: Maarif Matbaası.

Zakkar S. (1971). *The Emirate of Aleppo (1004-1094)*, Beirut-Lebanon: Published, Dar Al-Amanah.

Extended Abstract

Introduction

In this study 1071 the effects of the war on its fate can be seen more clearly when we look closely at the developments before the Battle of Manzikert. In 1070, Sultan Alp Arslan decided to organize an expedition to Egypt upon an invitation he received from Nasirü'd-devle, who had served as vizier within the Fatimid Caliphate of Egypt. The expedition was intended to end the Fatimid Caliphate and to include Egypt in the territory of the Great Seljuk State. However, after the expedition, developments that were not in the account started to follow each other. One of them was the resistance of the small castles that did not have the power to resist Sultan Alp Arslan and of the Sultan Alp Arslan lost time. It was the interesting resistance of Mahmud b Nasr, the Emir of Mirdasî, Aleppo, which especially affected the entire fate of the expedition and was at the center of our study. The reason why we call it interesting is that Mahmud is submitting his obedience to Sultan Alp Arslan, teaching sermons on behalf of him, sending valuable gifts, but he doesn't come out of the castle despite all this. Although this development had a negative impact on the Egyptian seizure, it caused positive developments for the Battle of Manzikert. In addition, the practices and ideas of Sultan Alp Arslan on intelligence were tried to be discussed within this scope.

Method, Data and Analysis

The main sources were examined during the preparation phase of the study. After determining the chronicles of the period, information on the subject in the

works of the chronicles was recorded. Byzantine, Arabian and Persian sources were examined comparatively for a better understanding of the subject. Arabic and English sources were translated into Turkish. The information obtained was presented with footnotes in the study.

From Byzantine sources; Information about the status of the Byzantine emperor was reached. Data were also collected on the number and structure of the Byzantine army. Information about the mood and psychological state of the Byzantine Emperor Romanos Diogenes before the Battle of Manzikert was obtained. Arab sources; Information about the Fatimid state was collected. In addition, the status of Egypt and Syria were identified. The information about the city of Aleppo, which is the center of our subject, was written according to the information given by the chronicles of Aleppo. Information about the expedition and expedition route of the Seljuk Sultan Alp Arslan was obtained from Arab and Persian sources. In addition, Alp Arslan's speeches and dialogues made through the ambassadors were reached in these sources.

According to the information obtained, information was collected on two subjects. First, how the intelligence system worked during the period of Sultan Alp Arslan, the second is the effect of the siege of Aleppo on the battle of Malazgirt. The common point of these two events is the focus of the study. In this study, this common point was tried to be given in detail in the context of the determination.

Result and Discussion

A closer look at the developments that took place just before the 1071 Malazgirt Victory can easily be seen as having an impact on the fate of the war. In 1071, when events took place, Sultan Alp Arslan had only one goal; It was to put an end to the Egyptian Fatimid Caliphate and to bring Egypt into the Great Seljuks. There are two intertwined issues. Firstly, Sultan Alp Arslan removed the intelligence network in the country and therefore did not know about the arrival of the Byzantine army in the region. The second is Mahmud b. Nasr had distracted Sultan Alp Arslan from unaware, giving him enough time to confront the Byzantine army. Had Aleppo surrendered in a short time, when Sultan Alp Arslan, the Byzantine army came to Malazgirt, he would be in front of Cairo, because he did not know that the Byzantine army organized such a campaign. In addition, the fact that the Bâtini activities, which disclose seeds within the country, could not be discerned from growth in time was again related to insufficient intelligence. These developments must have been noticed from that time, and immediately after Sultan Alp Arslan, his son Melikşah re-established the intelligence organization and all the Sultans who took the lead showed the necessary care to ensure that this organization could function properly.

In particular, a very important issue that should be seen is that; Contrary to popular belief, Sultan Alp Arslan did not come to the battle of Malazgirt for weeks by collecting army, making preparations and defining strategies. He was caught completely unprepared, even away from the battlefield during another campaign, disconnected from military order and discipline. When all this was added to the

*Malazgirt Savaşının Kaderine Etki Eden Gelişme Kapsamında İstihbarat
Teşkilatının Değerlendirilmesi*

soldiers, supplies and cargo animals that he lost on the way back, the situation became even more severe. In addition, there were around 200 thousand soldiers in the Byzantine army ready for full-equipped war, while the army of Sultan Alp Arslan was around 50 thousand. As a result, despite all these problems, Sultan Alp Arslan won the war and the gates of Anatolia were opened to the Turks.